

LEZO-EDESTIYA

(Amaya.)

Dubarat jakintsubak bere lan eder ta argi *Le Missal de Bayonne de 1543*'ian esaten digu V-garren eunkiko azkenaldiyan edo VI-garrenaren asieran Londeuna, Bayona'ko lenengoetako gotzaya izan zala ta beraz esan diran oker guziyak zatitubaz agertzen digu gizon aundi ura izan zitekela Ondarrabi'n jayua izatia. Eta garai artan eta geroztik ere luzaruan Ondarrabi-izenaz Bidasoa-ibaitik Oyartzun-ibairañoko tarte guziya ezagutzen zanezkero o Lezo'k ere beretzat eska dezake biyotz aundikogizonarren seaska ikusitako erriya izatia.

Itxaz-gizon asko jayo ziran erri ontan: *Villaviciosa Juanot* ta bere seme Mikel, *Lezo'tar Domeka Cuzco'ko* gotzai zintzua, *Lope Martínez-Isasti*, «*Compendio historial de Gipuzkoa*» izena duen idazti irakurgarriyaren egillia. Idazti au bere egilliak 1625-garren urtian egin izan bazun ere argitaratzia galerazi egin zioten eta 1850-garren urte arte etzuten argitaratu. Gai asko ta ikusgarri erakusten dizkigu; garai artako bizi-eraz, erri askotako eliz ta elizatxoaz, eliz oyei zegozkienaz ta beste gauz askoen berri ematen digu.

Guda-gizonen ta aundikiyen berri geyago ematen digu gizon jakintsu ta ongilliaz baño, ta oker ontan asko sartu izan dira. Obe izango zan guda-gizonen burruka ta naspil asko baño beste gauz jakingarriyen berri eman baligute.

Gaintza, Irun'go Edestiyaren egillia ere lezotarra zan. Bere idaztiyan gai asko erakusten dizkigu, bañan seta oker bat izan zuen. Erro-matarren *Iturisa*-erriya Irun'i ezarri nai ziyon, bañan gaur garbi jarriya dagoenez gauz ori iñundik ezin diteke aldeztu.

Lezo-erriya Bayona-eliz-barrutiko (*diócesis*) ertzian azkenengo erriya, ala eliz-barruti onen barrenen zegoen erri bat ote zan?

Ona emen beta bagendu pozez zabalduko genduken gai polit bat katoliko-asmo ederra Gipuzkoa'n ezagututako lenengo urtetatik asiera emanaz.

Novempopulania'n zeuden erromatarren uriyetan ipiñi zituzten lenengo eliz-barruti-burubak, eta batzuek esanarren Gipuzkoa ayetako baten barrenen zegoela guk esan genezake ori diyonak oker diyola. *Tarbelli*'tarrak Bidasoa-ibayatik onuntz etziran bizi izan egiztatu genezaken bezela, eta, beraz, *Novempopulania*'ko eliz-barrutiyak Bidasoa-ibayeko ezker-aldetik etzuten ezer arrapatzen, bere lenengo eunkiyetan beintzat.

Arsius'en idazkiyak ekarri dizkigun kezka alde batera utzi lezaizkiguzke.

Arabiarrak España'n sartu ziranian Kalaorra'ko eliz-barruti-buruba Araba'ko Armentia'ra eraman zuten eta Iruña'kua Leyre'ra. Eztakigu Iruña'ko gotzaya Leyre'ra (Aragon-aldian) juatera biartu zalako eta andik Gipuzko-aldia urrutitxo zeukalako edo eztakigu zergatik (1), bañan ezin diteke iñundik ukatu Lezo-erriya Bayona-eliz-barrutipian luzaruan egondu dala. Ezin esan gentzake noiztik, bañan bai noizdaño: Pio deunaren garayan 1566-garren urteraño. Ordutik Iruña'ko eliz-barrutipian luzaro egonduba da.

Lezo izan ote da Errenderi (2), Oyartzun ta eskubi-aldeko Pasayakin Bayona-eliz-barrutiyaren ertzian zeuden azkeneko erriyak?

Dubarat eta Daranatz jaunak beren idazti eder *Le Missel de Bayonne eta Recherches sur la ville et sur l'Eglise de Bayonne* dakarzkiten agerkayetan diotena ikusiyaz esango genduke ezetz. Bañan beste erantzupen batera iritxiko giñake begiyen aurrian dauzkagun agiriyak ateriaz azalduko bagenduke Bayona-eliz-barrutiya eskubialdeko Pasaya ta Lezo-aldeko tokiyan itxasua bere izkoran (*maree alta*) irixten zan goyeneraño bakarrik zabaltzen zala. Beste guztiya, Laya ere barrenen sartubaz, Donosti'kua zan eta Iruña-eliz-barrupian zeguan.

Bernadou jaunak—eta onek baño len Oyenarte'k—diyo, Gipuzkoa geyena (Urola-ibai ta Bidasoa-ibai tartian dagoen guztiya) Bayona-

(1) *Labayru*'k dakarzkien zergatiyak, batzuek beintzat, egiyaren antz aundirik eztute.

(2) Dirudiyenez Errenderi oraingo erriyaren izen zarra *Orereta* zan, eta on litzake au goguan artzia *Errenderi-itza* erderakua da-ta.

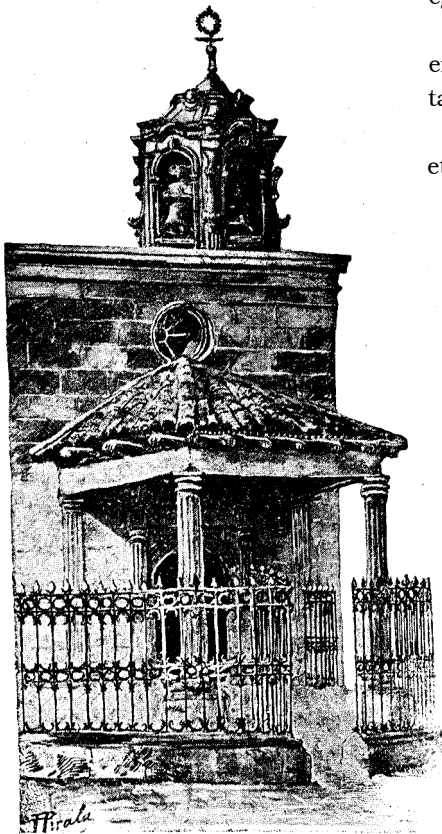
eliz-barrupian zegoela II-garren Pillipa'ren urtetaraño. Ikusi *Les fêtes euskariennes au Pays de S. Ignace* eta EUSKAL-ERRIA'n 33-garren idaz-tiya (1).

Bayona'ko oraingo gotzaya ere gai ontan oker dago, *Recherches sur la ville et sur l'Eglise de Bayonne* idatziyari jarri diyon itz-aurrean Bayona-eliz-barrutiko aspaldiko ertzaz itz egiñaz agertzen digun bezela.

Ez gabiltz inoren kaltez eta ezta ere inoren aldez, gauzak beren egitazko tokiyan jartzen baizik.

Gai onek beta ta astiya biar du eta Lezo-erriyari zegokiona esan degunezkero utzi egingo degu.

*
* *
*

LEZO-KO GURUTZE DONEAREN ELEIZA

ere ezta oso zarra, 1600-garren urtian inguru egiña data, lenago beste eliztxo bat izan bazan ere.

Inork eztaki Lezo'ko Gurutze deunari Gipuzkoa'n zayon maitetasuna noizkua dan, bañan danok dakigu zar-zarretakua dala. 1605-garren urtian ortaraxe deitubak izan ziran agure zarrenak agertu zuten inork etzekiyela gurutze deunari zitzayon maitetasun gartsu ura noiztik zetorren, berak 1400-garren urteko gertaera berak gogoratu ta garbi jarri izan bazituzten ere.

Esan oi da Lon deunak lezotarra utzitako gurutzia dala bañan gure iritzi laburrez aixaz geroztikakua da. Oraingo Eliza bera

(1) 1895-bigarren urte-erdiyan 45-garren orrialdiyan.

Agorraren 14-an Gipuzko guztiko baserritarrak antxen biltzen dira gurutzari diyoten naitasuna guztiyen aurrian agertzeko.

Iñork eztaki, berriz ere diyogu, gurutze oni zayon naitasuna noiztik datorren ta gurutze ori noizkua dan.

Ta Lezo'ren berri egin degun lan argal au azkentzeko ementxen ipiñiko degu aspalditik itzez-itz eta aoz-ao, batetik bestera etorri zai-gun edesti-irudi (*leyenda*) polita.

Orain eunka urtiak dala itxaz-gizon batzuek itsaz-ertzian kutxa bakan bat arkitu zuten. Bildur aundiyez iriki zuten eta Kristo'ren irudi (*imagen*) eder ta agurgarri bat bere barrenen arkitu zuten. Lezotarrak, errederiarrak, pasaitarrak, bakoitzak bere aldetik irudiyaren jabe atera nai zuten eta ainbeste naste ta itz gogor beren artian izan ondoren iñork bere eskubidia galdu nai etzuen.

Egunak eta egunak onela juan ziran iru erriyetako gizonak itxaz-ertzian zaindubaz kutxa arrigarri ura, bañan gau batian irudiyak alde egin zuen. Itzez ezin esan diteke gizon ayen artian izan zan iskanbilla. Denak Goiko Jaunaren semiak izanarren sutu ziran eta *lapurra*-itza batak bestiarri alkar arpegira emanaz burruka ikaragarriyan nastu ziran. Naspil kupigarri au okerrenera iritxi zan garayan etorri zan gizon bat esanaz Lezo'n agertu zala irudiya Gure Jainko laztanak esku ta oñak iltzez jositak eta negar-malko miñak zerizkiyola.

Danak batera arri egñik geratu ziran. Bañan egiya zan eta denak aitortu biar izan zuten Gurutze deuna Lezo'n agertu zala. Bañan itxaz-gizon batek uste izan zuen ura dena gezurra zala eta bat-edo-batek ara eraman zuela. Ta gau beltz bateko illunpiaren babesian gure Jaunaren irudiya gurutzetik azkatubaz, arkitutako kutxara eraman zuen. Bañan oker au egin bezin laxter gure itxaz-gizona iltzeko zoriyan bezela jartzen da; uste du ekaitz ikaragarri bat lertu dala, tximistak nunaitik agertzen dira zuaitz denak ebakiyaz, ortotsak beren dunbateko ikaragarriyaz lurra dardaratzen dute eta itxaz-gizonaren gorputza dar-dar bildurra ezurretaraño sartubaz, begiyak negarrez beterik belauniko erortzen da..... bañan zer da bere begiyak ikusten dutena? Kristo, gure Jauna, jeikitzen da eta argitasunez bilduba, usai gozoko aize biguñez inguratuba geldi-geldiro, piñinka-piñinka ibiltzen asten da, zuaitz guztiyak, beren ondotik igarotzian, beren adar zutiyak makurtubaz, agur maite bat egingo baliote bezela.....

Eta Kristo gure Jauna etzan gelditu Lezo'ra iritxi arte.